

Çağdaş liberal demokratik rejimlerde, "anayasanın üstünlüğü" ilkesini hayata geçirmek için yasaların anayasaya uygunluğunu denetlemeye yönelik mekanizmalar geliştirilmiştir. Bu bağlamda iki yöntemden söz edilebilir; "siyasal denetim" (yani yasama ve yürütme organları tarafından yapılan denetim) ve "yargısal denetim" (yani yargı organı tarafından yapılan denetim). Siyasal denetim, çeşitli ülkelerde uygulandığı biçimiyle, yararsız değil ama yetersiz bir yöntemdir; yargısal denetimle desteklenmesi gerekir.

Yasaların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimi iki model bağlamında incelenebilir: Bütün mahkemelerin anayasaya uygunluk denetimi yapma yetkisine sahip olduğu "Amerikan modeli" ve anayasaya uygunluk denetiminin sadece bu iş için görevlendirilmiş özel mahkemeler tarafından yapıldığı "Avrupa modeli".

Yasaların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimi bir yasanın yürürlüğe girmesinden önce veya sonra yapılabilir. "Önceden denetim" ve "sonradan denetim" yöntemlerinin, her birinin, kendine özgü olumlu ve olumsuz yanları olduğu göz önüne alındığında, bu iki yöntemin birlikte uygulanması önerilebilir.

Yasaların anayasaya uygunluğunun yargısal denetiminde, anayasaya aykırılık iddiaları anayasaya uygunluk denetimi yapacak olan organın önüne üç biçimde getirilebilir; "soyut norm denetimi", "somut norm denetimi" ve "bireysel başvuru". 2010 anayasa değişikliğiyle Türkiye'de bireysel başvuru yolu kabul edilmiştir. Bu kurumun kabul edilmesi anayasanın üstünlüğü ilkesinin daha etkili bir biçimde hayata geçirilmesi ve temel hak ve özgürlüklerin daha etkili bir biçimde korunması açısından olumlu olmakla birlikte anayasal açıdan bazı soru işaretlerini de beraberinde getirmektedir.

Anayasa mahkemeleri esas olarak yasaların anayasaya uygunluğunu denetlemekle görevlidirler. Türkiye'de Anayasa Mahkemesi (AYM) yasaların yanında, Bakanlar Kurulu tarafından olağan dönemlerde çıkarılan yasa gücünde kararname, parlamento içtüzüğü ve anayasa değişikliklerine ilişkin yasalar gibi bazı başka normları da anayasaya uygunluk açısından denetlemektedir. Anayasa'da anayasa değişikliklerine ilişkin yasaların sadece şekil açısından denetlenebileceği belirtilmekle birlikte, Mahkeme ciddi tartışmalara yol açan içtihadıyla, son yıllarda anayasa değişikliklerini esas açısından da denetlemeye başlamıştır.

Anayasa mahkemelerinin, asli görevleri olan temel hak ve özgürlüklerin korunması ve devlet organları arasındaki uyumsuzlukların çözülmesi yanında, bir takım tali görevleri de vardır. Bu tali görevler arasında yer alan siyasal partilerin denetimi, anayasa mahkemelerini bir tür "meta-politika üreticisi" (*meta-policymaker*) konumuna yükseltmektedir. Çünkü siyasal partileri denetleyen, bazı durumlarda faaliyetlerini sınırlayan, hatta kapatan AYM böyle bir durumda, kimin siyaset üreteceğine ilişkin siyaseti de belirlemiş olmaktadır.

AYM üyelerinin belirlenmesinde esas olarak üç yöntem kullanılmaktadır; "doğrudan atama yöntemi", "seçim yöntemi" ve "karma yöntem" AYM üyelerinin nasıl belirleneceği tartışılırken, tercih edilecek belirleme yönteminin; AYM'nin bağımsızlığını güvence altına alacak nitelikte olması, anayasa yargısının kendine özgü özelliklerine uygun yargıçların mahkemeye atanmasına imkan vermesi ve anayasa mahkemelerinin demokratik meşruiyetine katkıda bulunması arzu edilir. Bu açıdan bakıldığında, AYM üyelerinin karma yöntemle, yani yasama, yürütme ve yargı organlarının katılımı ve seçim ve atama yoluyla belirlenmesi en uygun çözüm olarak karşımıza çıkmaktadır. 2010 anayasa değişikliğiyle Türkiye'de 1961 Anayasası'nda da kabul edilmiş olan karma sisteme dönmüştür. Ancak 2010 değişikliğiyle getirilen sistemin siyasal ve anayasal sistem üzerindeki olası etki ve sonuçları Cumhurbaşkanı

tarafından seçilecek üyeler ve TBMM tarafından seçilecek üyeler açısından ayrı ayrı ve 1982 Anayasası'nın genel sistematığı içinde tartışılmalıdır.

Karşılaştırmalı örneklerde AYM üyelerinin belirlenmesinde adaylarda farklı nitelikler aranmaktadır, ancak genel olarak anayasa mahkemelerinin hukukçu ağırlıklı bir kompozisyona sahip olmaları gerektiği kabul edilmektedir. Anayasa mahkemesi üyelerinin kaç yıl süreyle görev yapacakları ve bununla bağlantılı olarak bir daha seçilip seçilemeyecekleri; mahkemenin bağımsızlığı, etkinliği, verimliliği ve kurumsal istikrarı gibi konular açısından ayrıca değerlendirilmelidir.

Günümüzde “yargısal aktivizm” tartışmaları bağlamında, anayasa mahkemelerinin demokratik yöntemlerle seçilen, yani demokratik meşruiyete sahip parlamentoların yaptıkları yasalara müdahale ettikleri, bu müdahalenin kabul edilebilir olması için anayasa mahkemelerinin de “demokratik meşruiyete” sahip olmaları gerektiği ifade edilmekte ve anayasa mahkemelerine demokratik meşruiyet kazandırmak için mahkemelerin bir şekilde “halk iradesi” ile ilişkilendirilmesi önerilmektedir.

Anayasa mahkemelerinin bağımsız ve tarafsız olduğu konusunda bir inancın oluşturulması ve sürdürülmesi çağdaş liberal demokratik rejimler açısından büyük önem taşımaktadır. Herhangi bir siyasal gücün kontrolüne girmiş izlenimi veren bir anayasa mahkemesi kararlarını toplumun geniş kesimlerine kabul ettirmekte güçlük çeker. Böyle bir durumda, anayasa mahkemesinin, siyasetin çözemediği sorunları yargısal yolla ve daha da önemlisi barışçı bir biçimde çözerek “siyasal sistemin sigortası” işlevini görmesi de söz konusu olamaz.